

تعاون و کشاورزی، سال دوم، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۲

آسیب‌شناسی شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه

امیرحسین علی بیگی^۱، شهپر گراوندی^۲، زهرا اطهری^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۲/۳

چکیده

هدف کلی این مطالعه، بررسی و شناسایی آسیبهای شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه بود. جامعه آماری تحقیق، مدیران عامل شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه بودند که به روش سرشماری مطالعه شدند (N=50). ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که روایی آن از طریق پانل متخصصان و پایایی آن با آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد. یافته‌ها نشان داد که تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای استان تا حدودی آسیب پذیرند. آسیبهای شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه‌ای با استفاده از تحلیل عاملی در ۵ عامل اقتصادی-اعتباری، منابع انسانی، قانونی-سیاسی، اداری-مدیریتی و فرهنگ کار تعاونی طبقه‌بندی شدند. تعاونگران مربوط برای مقابله با آسیبهای پیش‌رو، راهکارهای مدیریت بهینه تعاونی، مشارکت اعضا، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تولید، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تأسیس گلخانه، بازاریابی محصولات و راهکارهای قانونی و اداری را پیشنهاد کردند.

واژه‌های کلیدی:

آسیب‌شناسی، تعاونی، گلخانه، کرمانشاه

۱. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه (نویسنده مسئول)
e-mail: baygi1@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه

۳. دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

یکی از راهکارهای مناسب در جهت تجاری و رقابتی شدن بخش کشاورزی و حضور فعال آن در بازارهای جهانی، توسعه واحدهای تجاری بهره برداری گلخانه‌ای می باشد (لیث و همکاران، ۱۳۸۹). این مسئله از سوی مسئولان مورد توجه قرار گرفته و موجب شده است که در سالهای اخیر، توسعه برنامه کشت گلخانه‌ای برای تولیدات خارج از فصل، به منظور استفاده بهینه از منابع آب و خاک، بهره‌گیری از قطعات کوچک و امکانات موجود در روستاها و حاشیه شهرهای پرجمعیت (که فاقد زمین و آب کافی می باشند) در رأس برنامه‌های آنها قرار بگیرد (شفیعی و پورجوپاری، ۱۳۸۵: ۲۴). بر اساس بررسیها، کشتهای گلخانه‌ای می‌توانند زمینه را برای استفاده کارتر از منابع، عرضه‌دائمی، اشتغال‌زایی بیشتر، عملکرد بالاتر (مهرابی بشر آبادی و زینل زاده، ۱۳۸۶)، مدیریت بهینه آب و خاک (کریمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۷)، صرفه جویی در مصرف انرژی (Lansink & Silva, 2003: 395)، کنترل عوامل نامساعد جوی، بیماریها و آفات (شریفی، ۱۳۸۷: ۶۰ و Takeda, 2000:4; Bame & Bullen, 2007) و غیره فراهم آورند. با توجه به مزایای کشت گلخانه‌ای، هم اکنون این راهکار تقریباً در تمامی نقاط مساعد کشور به کار گرفته شده است. استان کرمانشاه نیز از جمله استانهایی است که از مزایای این نوع کشت برخوردار می باشد. در حال حاضر گلخانه‌های این استان بیشتر به کشت صیفی جات و گل‌های شاخه بریده و زینتی اختصاص دارند (کریمی و آگهی، ۱۳۸۹: ۳۵).

بخش عمده‌ای از واحدهای گلخانه‌ای در کشور و به ویژه در استان کرمانشاه، در قالب تعاونی فعالیت می‌کنند. دلیل این امر نیز برخورداری از مزایای متنوع انجام فعالیت تولیدی در این قالب است. اما آمار تعاونیهای راکد و غیرفعال تولید محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه نگران کننده است، به طوری که از کل شرکتهای تعاونی تولید محصولات گلخانه‌ای، تنها حدود ۳۰ درصد فعال‌اند. این امر مبین وجود آسیب (ها) در این بخش تولیدی مهم و اشتغال‌زاست. بر اساس بررسیهای به عمل آمده، تا کنون در استان کرمانشاه هیچ مطالعه‌ای به آسیب شناسی شرکتهای تعاونی تولید محصولات گلخانه‌ای نپرداخته است و

بنابراین، یافته‌های این پژوهش از جنبه‌های بسیاری می‌تواند به محققان و برنامه‌ریزان بخش تعاون کمک کند تا به چاره‌اندیشی و برنامه‌ریزی برای حل آسیبهای شناسایی شده بپردازند.

مروری بر پژوهشهای داخلی نشان می‌دهد که عوامل زیر از مؤلفه‌های بسیار مهم در پایداری فعالیتهای نوع تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای محسوب می‌شوند: وضعیت اقتصادی و قدرت خرید، روحیه تعاون و همکاری، موقعیت مکانی محل احداث، سیستمهای ارتباطات جاده‌ای و حمل و نقل، خدمات پشتیبانی، شبکه‌های تأمین نیرو (آب، برق و گاز)، تحصیلات و تخصص مدیر یا مالک، آموزشهای عمومی و تخصصی نیروی کار، آگاهی از مسائل صنعت گلخانه، بازار محصولات و نهاده‌ها و منابع اطلاعاتی، داشتن سیستم حسابداری و حسابرسی و وجود بازار مصرف و تقاضا (غنچی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۶؛ بهنیا و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۴). بدون شک بی‌توجهی به این مؤلفه‌ها می‌تواند منجر به زیان و آسیب‌پذیری گلخانه‌ها در موقعیتهای متفاوت شود. علاوه بر این، فقدان مدیریت صحیح و استفاده از روشهای بیولوژیک در کنترل آفات و بیماریها (ارده و غزوی، ۱۳۸۹)؛ انتخاب نامناسب مکان، نوع گلخانه و پوشش آن؛ نوع محصول (شفیعی و پورجوپاری، ۱۳۸۵: ۲۶ و Grafiadellis, 1987: 328)؛ بالابودن هزینه‌های انرژی (Hu & et al., 2011; Kerr, 1998) و ناآگاهی و اطلاعات ناکافی اعضا از فعالیت تعاونیهای گلخانه‌ای (Latimer & et al., 2002) نیز می‌تواند باعث کاهش بهره‌وری، سرمایه و امکانات و افزایش آسیب‌پذیری در گلخانه‌ها شوند.

با توجه به مطالب ذکر شده، در این پژوهش اهداف اختصاصی زیر مورد نظر قرار گرفت:

- شناسایی آسیبهای پیش روی تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه؛
- تحلیل عاملی آسیبهای شناسایی شده؛
- بررسی علل غیرفعال شدن تعاونیهای راکد محصولات گلخانه‌ای؛

- شناسایی راهکارهای فعال سازی تعاونیهای راکد محصولات گلخانه ای.

روش پژوهش

روش غالب تحقیق حاضر کمی و از نوع تحقیقات توصیفی- پیمایشی بود. به منظور شناسایی علل رکود تعاونیهای راکد و مهمترین مسائل موجود آنها و اساسی ترین راهکارهای رفع مشکلات موجود نیز از روش کیفی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش، مدیران عامل شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه ای فعال و راکد در استان کرمانشاه بودند ($N=50$). از میان این شرکتها، ۳۴ مورد راکد و مابقی فعال بودند. در این تحقیق، که در سال ۱۳۹۰ انجام شد، از روش سرشماری برای گردآوری اطلاعات استفاده گردید. ابزار اصلی گردآوری اطلاعات، پرسشنامه سه قسمتی (ویژگیهای فردی و حرفه ای شرکت کنندگان در تحقیق، مشخصات مورد لزوم تعاونی و بخش مربوط به آسیبهای تعاونی) بود. روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه توسط پانلی از متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. به منظور برآورد پایایی پرسشنامه نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان این ضریب برای بخش سوم ابزار تحقیق برابر ۰/۸۴ به دست آمد که مقدار مناسبی می باشد.

پس از طی فرایند داده پردازی، محاسبات آماری با استفاده از برنامه SPSS و با محاسبه درصد، فراوانی، میانگین، انحراف معیار و انجام دادن تحلیل عاملی اکتشافی به منظور تقلیل آسیبها به تعدادی اندک و شناسایی ابعاد پنهان مربوطه انجام گرفت. همچنین به منظور گردآوری و تحلیل داده های بخش کیفی از مصاحبه شبه ساختارمند و تحلیل محتوا استفاده شد.

نتایج و بحث

۱. ویژگیهای فردی و حرفه‌ای پاسخگویان و تعاونیهای آنها

میانگین سن مدیران عامل تعاونیهای مورد بررسی ۴۴ سال (انحراف معیار = ۹/۸ سال) بود. از لحاظ سطح تحصیلات نیز به ترتیب ۳۰، ۳۲/۵ و ۳۷/۵ درصد افراد تحصیلات پنجم ابتدایی، دیپلم و لیسانس داشتند. بر اساس یافته‌ها، در این جامعه بیسواد وجود نداشت. نتایج نشان داد به طور میانگین، آخرین جلسه هیئت مدیره تعاونیها، ۴ سال پیش برگزار شده است و از آن زمان تاکنون جلسه‌ای نداشته‌اند. البته ۱۹ درصد نیز امسال آخرین جلسه خود را برگزار کرده‌اند. ۴۶ درصد نیز بیش از ۵ سال است که جلسه هیئت مدیره نداشته‌اند. به طور کلی تا به حال یک بار اعضای هیئت مدیره تعاونیها از بدو تأسیس تغییر کرده است. به طور متوسط حدود ۱۰ سال از تأسیس تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه می‌گذرد.

انگیزه‌ها و دلیل اصلی تشکیل تعاونی از پاسخگویان مورد پرسش قرار گرفت و مشخص شد ۵۴ درصد کسب درآمد را یکی از دلایل اصلی روی آوردن به تعاونی محصولات گلخانه‌ای عنوان کرده‌اند و برای ۴۱ درصد نیز اشتغال، دلیل اصلی بوده است. ۶۹ درصد نیز تولید را دلیل اصلی خود برشمرده‌اند. علاقه به کشاورزی فقط برای ۱۰ درصد عامل انگیزه اصلی تشکیل تعاونی بوده است. به این ترتیب می‌توان گفت تولید، کسب درآمد و اشتغال انگیزه‌های اصلی افراد برای تشکیل تعاونیهای مورد نظر بوده است (دلیل اینکه مجموع درصد‌ها بیش از ۱۰۰ می‌باشد، انتخاب بیش از یک دلیل بوده است).

به طور متوسط، مسئولان تعاونیهای مورد بررسی تا کنون دوبار درخواست وام کرده‌اند و فقط یک‌بار موفق به دریافت آن شده‌اند. بانکهای عامل به عنوان تضمین، از ۹۵ درصد افراد وثیقه ملکی دریافت کرده‌اند؛ البته برای حدود ۸۰ درصد، محل اجرای طرح به عنوان ضمانت در رهن بانک می‌باشد و برای ۵ درصد، فقط سفته و ضامن معتبر پذیرفته شده است. دلیل بیش

از ۱۰۰ بودن جمع درصدها این است که بسیاری از افراد هر دو مورد وثیقه ملکی و محل اجرای طرح را به عنوان تضمین مطرح کرده بودند.

متوسط مساحت زمین گلخانه‌های مورد نظر حدود ۹۰۰۰ مترمربع است. برای مثال مساحت زمین گلخانه ۲۰ درصد افراد کمتر از ۶۰۰۰ متر مربع می‌باشد. در این زمینه تعدادی از گلخانه‌داران مورد مطالعه ذکر نمودند که اگر مساحت گلخانه کمتر از ۱۰۰۰۰ مترمربع باشد مقرون به صرفه نیست.

بررسی وضعیت تعداد دوره های آموزشی تخصصی و مرتبط با تعاون نشان داد ۸۷ درصد از افراد مورد مطالعه تا به حال در زمینه فعالیت تخصصی خود (محصولات گلخانه‌ای) در هیچ دوره آموزشی شرکت نکرده اند. این رقم برای مدیران شرکتهای تعاونی فعال ۷۵ درصد و برای مدیران شرکتهای راکد ۷۹ درصد برآورد گردید. وضعیت شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با تعاون قدری بهتر است. در این زمینه فقط ۴۴ درصد تا به حال آموزشی ندیده‌اند و مابقی نیز به طور عمده در دوره آموزشی مدیران (هنگام تشکیل تعاونی) شرکت جسته‌اند. در ادامه، با استفاده از تحلیل عاملی به شناسایی آسیبهای تعاونیهای محصولات گلخانه ای استان کرمانشاه پرداخته شد.

تحلیل عاملی آسیبهای شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه‌ای

به منظور دسته بندی و استخراج عوامل مرتبط با آسیبهای تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای، از تحلیل عاملی استفاده شد. از آنجا که آزمون بارتلت در سطح ۱ درصد معنادار شد و شاخص KMO محاسبه شده برابر با ۰/۷۵ به دست آمد، مناسب بودن داده ها برای انجام این تحلیل تأیید شد (جدول ۱).

جدول ۱. مقدار KMO و آزمون بارتلت

مجموعه مورد تحلیل	مقدار KMO	مقدار بارتلت	سطح معنی داری (sig)
آسیبهای شرکتهای تعاونی محصولات گلخانه‌ای	۰/۷۵۲	۲۶۴۱/۶۸	۰/۰۰۰

منبع: نتایج تحقیق

به طور کلی ۵ عامل استخراج شدند که در مجموع تبیین کننده ۷۶/۲ درصد از واریانس کل بودند (جدول ۲). وضعیت قرارگیری متغیرها در عوامل با فرض واقع شدن متغیرهای با بار عاملی بزرگتر از ۰/۵، بعد از چرخش عاملها به روش واریماکس و نامگذاری عاملها، به شرح جدول ۳ می باشد.

جدول ۲. عاملهای استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عاملها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
۱. اقتصادی- اعتباری	۶/۶۴	۲۰/۲۷	۲۰/۲۷
۲. منابع انسانی	۵/۴۸	۱۷/۱۳	۳۷/۴
۳. سیاسی- قانونی	۴/۹۷	۱۶/۲۶	۵۳/۶۶
۴. اداری- مدیریتی	۳/۶۹	۱۲/۰۲	۶۵/۶۸
۵. فرهنگ کار تعاونی	۳/۱۵	۱۰/۵۲	۷۶/۲

منبع: نتایج تحقیق

جدول ۳. عوامل مربوط به آسیبهای تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای بر اساس بار عاملی

بار عاملی	متغیرها	نام عامل
۰/۸۵	عدم دسترسی به وام با بهره مناسب	اقتصادی- اعتباری
۰/۸۴	عدم باز پرداخت اقساط وام	
۰/۸۱	نوسان قیمت نهاده ها	
۰/۷۸	بالا بودن قیمت هزینه های انرژی (آب، برق و گاز)	
۰/۷۶	پایین بودن قیمت فروش محصولات تولید شده	
۰/۷۴	عدم دسترسی بموقع به نهاده های لازم	
۰/۷۳	نوسان میزان تقاضای مصرف کننده در فصول مختلف	
۰/۷۱	محدودیت سرمایه و منابع مالی	
۰/۷	گرانی وسایل و تجهیزات گلخانه	
۰/۶۸	عدم برخورداری گلخانه از امکانات پیشرفته و تمام خودکار (سیستمهای حرارتی، دما، رطوبت و سمپاش)	
۰/۶۷	بالا بودن هزینه های تعمیر و نگهداری	
۰/۶۵	بالا بودن نرخ بیمه	
۰/۶۳	بالا بودن دستمزد کارگران	
۰/۶۳	عدم دسترسی به بازار مناسب فروش	
۰/۸۲	کمبود کارگر ماهر و متخصص در این زمینه	منابع انسانی
۰/۸	نبود مهندسان کشاورزی متبحر برای آموزش و مشاوره	
۰/۷۸	کاربردی نبودن آموزشها	
۰/۶۷	نداشتن اطلاعات و مهارت فنی و تخصصی لازم	
۰/۶۲	ناآگاهی اعضا از اصول تعاونی	سیاسی- قانونی
۰/۷۶	مشکلات ناشی از سیاستهای دولت	
۰/۷۳	مشکلات ناشی از قوانین و مقررات دولتی	اداری- مدیریتی
۰/۷۴	عدم برگزاری جلسات هیئت مدیره و مجمع عمومی	
۰/۷۱	مدیریت ضعیف تعاونی	
۰/۶۲	بی اعتمادی اعضای تعاونی نسبت به مدیریت تعاونی	
۰/۶	عدم پیروی اعضا از هیئت مدیره و مدیر عامل	
۰/۷۲	مشارکت نکردن اعضا در امور مالی تعاونی	
۰/۷	عدم مشارکت اعضا در جلسات	
۰/۶۴	بی علاقهگی اعضا نسبت به کار خود	
۰/۶۳	بی اعتنائی اعضا نسبت به مسائل تعاونی	فرهنگ کار تعاونی
۰/۶	نبود حس همکاری در اعضای تعاونی	
۰/۵۶	عدم اعتماد اعضای تعاونی نسبت به یکدیگر	
۰/۵۳	مشکلات ناشی از وجود رابطه های خانوادگی در تعاونی	

منبع: نتایج تحقیق

بر اساس یافته‌ها، عامل اقتصادی- اعتباری مهمترین آسیب‌تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای شناخته شد؛ لذا از لحاظ آسیب‌شناسی، به ترتیب اهمیت مسائل مربوط به جریان اخذ تسهیلات مالی، نوسان قیمت نهاده‌ها، بالا بودن قیمت هزینه‌های آب و برق و گاز، پایین بودن قیمت فروش محصولات تولید شده، نوسان میزان تقاضای مصرف‌کننده در فصول مختلف و محدودیت سرمایه و منابع مالی مهمترین مشکلاتی‌اند که در حال حاضر تعاونیهای گلخانه‌ای با آنها دست به‌گریبان‌اند.

پس از عامل اول، متغیرهایی که در گروه منابع انسانی دسته‌بندی شدند، در جایگاه دوم قرار گرفتند. این متغیرها شامل «کمبود کارگر ماهر و متخصص»، «نبود مهندسان کشاورزی متبحر برای آموزش و مشاوره به اعضای تعاونی»، «کاربردی نبودن آموزشها»، «نداشتن اطلاعات و مهارت فنی و تخصصی لازم» و «ناآگاهی اعضا از اصول تعاونی» بودند. از آنجا که منابع انسانی توسعه یافته، روند انجام فعالیتهای آنها را به‌طور دقیق بررسی و تلاش می‌کنند دانش و مهارت خود را به بهترین شکل در اختیار تعاونیها قرار دهند، لذا بهره‌مندی نیروی انسانی از مهارت و تخصص لازم یکی از مهمترین نیازهای تعاونیها به حساب می‌آید و در مقابل، بی‌توجهی به آن آسیبهای جبران‌ناپذیری را به بار می‌آورد.

پس از این دو عامل، عامل سیاسی- قانونی در رتبه سوم قرار گرفت. در این زمینه متغیرهای «مشکلات ناشی از سیاستهای دولت» و «مشکلات ناشی از قوانین و مقررات دولتی» دسته‌بندی شدند. در این باره نبود تعریف درستی از رابطه دولت با تعاونیها و وجود قوانین و مقررات نامناسب می‌تواند به عنوان یکی دیگر از آسیبهای تعاونیهای گلخانه‌ای نیز مطرح شود. لذا در خصوص سیاستها و قوانین و مقررات دولتی باید تغییر و تحولاتی صورت گیرد به گونه‌ای که تعاونیها ضمن برخورداری از حمایتهای دولت، بتوانند استقلال خود را حفظ کنند.

عامل اداری- مدیریتی در جایگاه چهارم قرار گرفت. «عدم برگزاری جلسات هیئت مدیره و مجمع عمومی»، «مدیریت ضعیف تعاونی»، «بی‌اعتمادی اعضای تعاونی نسبت به مدیریت تعاونی» و «عدم پیروی اعضا از هیئت مدیره و مدیر عامل» به این عامل اختصاص

یافتند. در مطالعه حاضر، این عامل آسیب جدی برای تعاونیهای گلخانه ای قلمداد نمی شود، ولی به هر حال نکته ای که در مدیریت تعاونیها اهمیت دارد این است که شرکتهای تعاونی باید سازمان و مدیریت صحیح و روشنی داشته باشند.

در نهایت، عامل فرهنگ کار تعاونی در رتبه پنجم آسییهای مربوط به تعاونیهای گلخانه ای قرار گرفت. متغیرهای «مشارکت نکردن اعضا در امور مالی و جلسات تعاونی»، «بی علافگی و بی اعتنایی اعضا نسبت به کار خود و مسائل تعاونی»، «نبود حس اعتماد و همکاری اعضا تعاونی» و «مشکلات ناشی از وجود رابطه های خانوادگی در تعاونی» در این عامل دسته بندی شدند. اگرچه فرهنگ کار تعاونی می تواند بر روند فعالیت تعاونیها بسیار مهم و تأثیر گذار باشد، اما برای تعاونیهای مورد مطالعه آسیب حادی محسوب نمی شود.

میزان آسیب پذیری تعاونیهای پرورش محصولات گلخانه ای استان کرمانشاه

همان طور که در جدول ۴ ملاحظه می شود، ۴۷/۵ درصد از تعاونیهای موردنظر آسیب پذیری کم و بسیار کم و تنها ۲/۵ درصد آسیب پذیری بسیار زیاد دارند. اما میزان آسیب پذیری یادشده برای نیمی از تعاونیها نیز در حد متوسط است. در مجموع، بر اساس میانگین کل محاسبه شده (۲/۵ از ۵)، می توان گفت میزان ابتلا به آسیب در تعاونیهای پرورش محصولات گلخانه ای استان کرمانشاه در حد متوسط می باشد.

جدول ۴. توزیع فراوانی میزان آسیب پذیری تعاونیهای پرورش محصولات گلخانه ای

استان کرمانشاه

میزان آسیب پذیری	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بسیار کم	۴	۱۰	۱۰
کم	۱۵	۳۷/۵	۴۷/۵
ناحدودی	۲۰	۵۰	۹۷/۵
بسیار زیاد	۱	۲/۵	۱۰۰

منبع: نتایج تحقیق

علل غیرفعال شدن تعاونیهای راکد و راهکارهای پیشنهادی

در جدول ۵، تحلیل محتوای علل راکد شدن تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه ازدیدگاه مدیران عامل تعاونیها آمده است. غیر از موارد مربوط به وام و اقساط و سرمایه در گردش و نداشتن تخصص و دانش و مهارت کافی در زمینه مورد نظر، توضیحات مشارکت کنندگان نشان از یک آسیب بسیار مهم می دهد و آن هم اقتصادی و به صرفه نبودن تولید محصولات گلخانه ای در استان کرمانشاه است. به گفته چند نفر از افراد، تنها ۱۵ روز از سال یعنی از ۱۰ آذر تا ۲۵ آذر محصولات خارج از فصل از مناطق دیگر به استان سرازیر نمی شود. به گفته فرد دیگری، ایران برای تولید محصولاتی مثل خیار، گوجه و ... یک گلخانه طبیعی است و لزومی ندارد این محصولات را با هزینه زیاد در گلخانه مصنوعی پرورش داد و با قیمت پایین فروخت. جالب اینکه اولویت بندی انجام شده و قابل مشاهده در جدول ۱ از آسیبها با آنچه در این بخش ارائه شده تقریباً یکسان و هماهنگ است و این نشانه معتبر بودن یافته‌های پژوهش می باشد.

جدول ۵. علل راکد شدن تعاونیهای محصولات گلخانه ای استان کرمانشاه

اولویت	علت راکد شدن
۱	بهره بانکی بالای وام
۲	بازپرداخت کوتاه مدت وام
۳	قیمت بالای نهاده ها و سوخت و عدم تناسب قیمت محصولات با هزینه های تولید
۴	بازاریابی نامناسب
۵	نوسان زیاد قیمتها
۶	فقدان شایستگیهای فنی و علمی لازم در گلخانه‌داران
۷	اقتصادی و به صرفه نبودن تولید محصولات گلخانه ای در استان کرمانشاه
۸	نامناسب بودن محل اجرای طرحها با توجه به شرایط محیط (باد، توفان، سرما)
۹	پایین بودن مساحت مفید گلخانه‌ها (حداقل باید ۱ هکتار باشد)
۱۰	کمبود کارشناسان متخصص و ماهر در استان

ادامه جدول ۵.

نبود دوره های آموزشی کاربردی و مفید	۱۱
عدم مشارکت اعضا با هم و با مدیرعامل	۱۲
مدیریت ضعیف	۱۳
کمبود سازنده خوب گلخانه در استان	۱۴
عدم پرداخت وام بموقع و در زمان مورد نیاز	۱۵
سختگیری بیش از حد بانکهای عامل در وثیقه گرفتن	۱۶

منبع: نتایج تحقیق

در ادامه پژوهش، در قالب یک سؤال باز، از مدیران عامل تعاونیها خواسته شد که راهکارهایی را برای رفع مشکلات خود و بهبود شرایط موجود تعاونیهای راکد مطرح نمایند که خلاصه پیشنهادهای پاسخگویان به ترتیب اولویت در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. راهکارهای بهبود شرایط موجود تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه از

نظر مدیران تعاونیهای فعال

راهکارهای پیشنهادی	اولویت
بهره بانکی برای تولیدکنندگان کاهش یابد.	۱
دوره های آموزشی تخصصی کاربردی برگزار شود.	۲
بازپرداخت وامها ۱۵ ساله و حداقل ۱۰ ساله شود.	۳
هزینه آب و برق و سوخت با تعرفه های کشاورزی محاسبه شود.	۴
سطح زیربنای گلخانه‌ها حداقل ۱۰۰۰۰ مترمربع در نظر گرفته شود.	۵
کارشناسان دولتی در مورد صنعت گلخانه آموزشهای لازم را ببینند تا بتوانند ما را راهنمایی کنند.	۶
شرایط صدور تولیدات به کشور عراق فراهم شود.	۷
افراد متقاضی، تحصیلات کشاورزی داشته باشند.	۸
مدیرعامل و اعضا در امور گلخانه درگیر باشند و کار کنند.	۹
در صنعت گلخانه استان از روشهای به روز استفاده شود.	۱۰
تربیت و پرورش کارگران ماهر در زمینه فعالیتهای گلخانه ای میسر شود.	۱۱
حمایت هر چه بیشتر بانکها از تعاونیهای محصولات گلخانه ای صورت گیرد.	۱۲
به بازاریابی و قیمت در انتخاب محصول برای تولید توجه بیشتری شود.	۱۳

منبع: نتایج تحقیق

خلاصه پیشنهادهای مدیران عامل شرکتهای تعاونی را که هم پس از تحلیل محتوا، به ترتیب اولویت در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول ۷. راهکارهای بهبود شرایط موجود تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه از

نظر مدیران تعاونیهای راكد

اولویت	راهکارهای پیشنهادی
۱	دوره های آموزشی تخصصی کاربردی برگزار شود.
۲	بازپرداخت وامها ۱۵ ساله و حداقل ۱۰ ساله شود.
۳	هزینه آب و برق و سوخت با تعرفه های کشاورزی محاسبه شود.
۴	سطح زیربنای گلخانه ها حداقل ۱۰۰۰۰ مترمربع در نظر گرفته شود.
۵	آموزشهای لازم جهت انتخاب محل مناسب طرح به متقاضیان داده شود.
۶	کارشناسان دولتی در مورد صنعت گلخانه آموزشهای لازم را ببینند تا بتوانند ما را راهنمایی کنند.
۷	شرایط صدور تولیدات به کشور عراق فراهم شود.
۸	مدیرعامل و اعضا در امور گلخانه درگیر باشند و کار کنند.
۹	سازنده های ماهر و متخصص از خارج از استان دعوت شوند.
۱۰	در صنعت گلخانه استان از روشهای به روز استفاده شود.
۱۱	تربیت و پرورش کارگران ماهر در زمینه فعالیتهای گلخانه ای میسر شود.
۱۲	حمایت هر چه بیشتر بانکها از تعاونیهای محصولات گلخانه ای صورت گیرد.
۱۳	ساخت گلخانه به صورت استاندارد انجام شود.
۱۴	به بازاریابی و قیمت در انتخاب محصول برای تولید توجه بیشتری شود.

منبع: نتایج تحقیق

بررسی پیشنهادهای پاسخگویان نشان می دهد که می توان راهکارهای برون رفت از مشکلات تعاونیهای محصولات گلخانه ای استان کرمانشاه را به دسته های راهکارهای مدیریت بهینه تعاونی، مشارکت اعضا، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تولید، رعایت

اصول فنی و تخصصی در فرایند تأسیس گلخانه، بازاریابی محصولات و راهکارهای قانونی و اداری تقسیم بندی کرد.

نتیجه گیری و پیشنهاد

بر اساس یافته ها، انگیزه و دلیل اصلی پاسخگویان برای تشکیل تعاونیهای گلخانه ای به ترتیب تولید، کسب درآمد و ایجاد اشتغال بوده است. اکثر پاسخگویان اذعان نمودند که تا به حال در زمینه فعالیت تخصصی خود، که محصولات گلخانه ای است، در هیچ دوره آموزشی شرکت نکرده اند و لذا نمی توان انتظار داشت که اصول فنی و علمی تولید محصولات مورد اشاره، توسط افرادی که به طور عمده دارای تحصیلاتی در این زمینه نیستند، رعایت گردد؛ این دلیلی است بر راکد شدن بیش از ۵۰ درصد تعاونیهای محصولات گلخانه ای. این موضوع اهمیت برگزاری کلاسهای تخصصی و دعوت از متخصصان امر جهت آموزش به اعضای تعاونیها و ارتقای سطح اطلاعات و مهارت فنی و تخصصی آنان را بیش از پیش آشکار می سازد.

نتایج نشان داد که میزان آسیب پذیری تعاونیهای محصولات گلخانه ای به طور میانگین در حد متوسط بوده است. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان داد که مهمترین آسیب تعاونیهای گلخانه ای، آسیب اقتصادی-اعتباری است. مطالعات هو و همکاران (Hu et al., 2011)، کر (Kerr, 1998) و غنچی و همکاران (۱۳۸۹) نیز بر اهمیت عامل اقتصادی-اعتباری تأکید کرده اند. در این راستا پیشنهاد می شود راهکارهایی مانند تسهیل در فرایند اعطای اعتبارات، ملزم نمودن بانکها به کاهش سود تسهیلات، افزایش زمان بازپرداخت وامها، معرفی بازارهای مناسب جهت فروش محصولات تولید شده و اطلاع رسانی بموقع در مورد شرایط حاکم بر بازار، تثبیت قیمتها و کاهش قیمت هزینه های انرژی در اولویت قرار گیرند.

آسیب بعدی تعاونیهای گلخانه ای مربوط به عامل منابع انسانی بوده است. در شرایط فعلی، با توجه به تغییر و تحولات شگرف، کارآمد و توانمند نمودن منابع انسانی یکی از راههای

به دست آوردن مزیت در بازارهای رقابتی است. بر همین اساس باید تمهیدات مناسبی به منظور ارتقای سطح دانش و مهارت نیروی انسانی و ایجاد انگیزه در آنان اندیشید. گفتنی است که اهمیت عامل منابع انسانی در مطالعات متعددی همچون لاتیمر و همکاران (Latimer et al., 2002)، غنچی و همکاران (۱۳۸۹)، محمدی (۱۳۸۸) و بهنیا و داروندی (۱۳۸۴) مورد توجه قرار گرفته است.

محدودیت‌های سیاسی - قانونی نیز از جمله آسیب‌هایی بوده است که می‌تواند منجر به رکود تعاونیهای گلخانه‌ای شود و لذا توصیه می‌شود تغییراتی در سیاستهای دولت و، به طور مشخص، وزارت تعاون نسبت به شرکتهای تعاونی صورت گیرد. دولت باید نقش حمایتی خود را با در نظر گرفتن استقلال تعاونیها حفظ کند و در عین حال این حمایت صرفاً نباید مربوط به تسهیلات مالی باشد، بلکه نقش حمایتی دولت باید بر اصلاح قوانین و مقررات و حمایت از تولیدات داخلی متمرکز شود. در زمینه مشکلات مدیریتی - اداری و فرهنگ کار تعاونی نتایج نشان داد که هر چند این عوامل به نوبه خود می‌توانند در فعالیت تعاونیها اختلال ایجاد کنند، اما در حال حاضر برای تعاونیهای گلخانه‌ای آسیب جدی قلمداد نمی‌شوند.

بر اساس نتایج تحلیل محتوا، غیر از موارد مربوط به وام و اقساط و سرمایه در گردش و هزینه‌های تولید و نداشتن تخصص و دانش و مهارت کافی در زمینه مورد نظر، که از علل راکد شدن تعاونیهای محصولات گلخانه‌ای استان بودند، آسیب مهم دیگری نیز مشخص شد و آن هم عدم لزوم و اقتصادی نبودن محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه بوده است.

به طور کلی پیشنهادها و راهکارهای رفع آسیب‌های شناسایی شده به نقل از خود تعاونگران و، به تعبیری، خواسته‌های آنها برای برون رفت از وضعیت راکد فعلی عبارت‌اند از: بازپرداخت وامها در قالب اقساط ۱۵ ساله و حداقل ۱۰ ساله، کاهش بهره بانکی برای تولیدکنندگان واقعی، احتساب هزینه آب و برق و سوخت با تعرفه‌های کشاورزی، برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی و کاربردی در مورد مراحل مختلف پرورش محصولات گلخانه‌ای، در نظر گرفتن سطح زیربنای گلخانه‌ها معادل حداقل ۱۰۰۰۰ مترمربع در زمان تصویب،

آموزش‌های لازم جهت انتخاب محل مناسب طرح به متقاضیان، آموزش کارشناسان باغبانی بخش دولتی در زمینه صنعت گلخانه، فراهم شدن شرایط صدور تولیدات به کشور عراق توسط سازمانهای ذیربط مانند بازرگانی و گمرک و جهاد کشاورزی، برخورداری افراد متقاضی تأسیس شرکت تعاونی محصولات گلخانه‌ای از تحصیلات کشاورزی در گرایش باغبانی، به کار گرفتن سازنده‌های غیر بومی ماهر و متخصص در امور گلخانه، تربیت کارگران و کاردانه‌های ماهر در زمینه پرورش محصولات گلخانه‌ای توسط هنرستانها و مراکز آموزش کشاورزی و سرانجام توجه بیشتر به بازاریابی و قیمت در هنگام انتخاب محصول برای تولید (در این زمینه آگاهی از اصول و مبانی بازاریابی محصولات کشاورزی مهم است).

منابع

۱. ارد، م.ج. و غزوی، م. (۱۳۸۹). مبانی کنترل بیولوژیک در محصولات گلخانه‌ای. تهران: مؤسسه تحقیقات گیاه پزشکی کشور.
۲. بهنیا، ع.، اروندی، س.، حسن پور، م. و صالح زاده، ز. (۱۳۸۴). بررسی مسایل و مشکلات گلخانه‌های موجود در استان خوزستان و راه حل‌های پیشنهادی، خلاصه مقالات اولین کنگره بررسی مسایل و مشکلات کشت‌های گلخانه‌ای. سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان.
۳. شریفی، ا. (۱۳۸۷). مبانی و مزایای تأسیس گلخانه: بهره برداری بهینه از منابع آب و خاک با توسعه کشت گلخانه (سبزیجات و صیفی جات). مجله دام و کشت و صنعت، سال نهم، شماره ۱۰۵، صفحات ۵۹-۶۰.
۴. شفیعی، ل. و پورجوپاری، ز. (۱۳۸۵). بررسی بازاریابی محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه. مجله کشاورزی، سال هشتم، شماره ۲، صفحات ۲۳-۳۴.
۵. غنچی، م.، خشنودی فر، ز. و ایروانی، ه. (۱۳۸۹). تحلیل مولفه‌های بازدارنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان ورامین). مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال سوم، شماره ۳، صفحات ۸۳-۹۳.

۶. کرمی، ش. و آگهی، ح. (۱۳۸۹). عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌ها: مطالعه‌ی موردی تعاونی‌های تولیدی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه. *فصلنامه روستا و توسعه*، سال سیزدهم، شماره ۲، صفحات ۳۱-۶۰.
۷. کریمی، ن.، صدرالدینی، ع. ا.، ناظمی، ا. ح.، فرسادی زاده، د.، حسین زاده دلیر، ع. و دهقانی، ف. (۱۳۸۹). تاثیر کم آبیاری روی رشد و عملکرد خیار گلخانه‌ای. *مجله دانش آب و خاک*، سال اول، شماره ۱، صفحات ۱۵-۲۵.
۸. لیث، ن.، چیدری، م. و نادری مهدی، ک. (۱۳۸۹). تاثیر کارآفرینی بر اقتصاد گلخانه داری در استان آذربایجان غربی. *مجله علوم و فنون کشت های گلخانه‌ای*. سال اول، شماره ۳، صفحات ۱-۱۱.
۹. محمدی، ح. (۱۳۸۸). عوامل موثر بر توانمند سازی منابع انسانی. *نشریه تعاون*، سال بیستم، شماره ۲۰۴ و ۲۰۵، صفحات ۲-۱۹.
۱۰. مهربانی بشر آبادی، ح. و زینل زاده، ر. (۱۳۸۶). بررسی آثار سیاستی و مزیت نسبی خیار و گوجه فرنگی گلخانه‌ای و فضای باز استان کرمان. *مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی*. سال چهاردهم، شماره ۵، صفحات ۱-۱۳.
11. Bame, M., & Bullen, G. S. (2007). *A cost assessment of growing greenhouse tomatoes in North Carolina*. North Carolina: University of Carolina, Department of agricultural and resources economics.
12. Barry, Christine, A. (1998). Choosing qualitative data analysis software. *Sociological Research (Online)*, 3(3), 33-41.
13. Grafiadellis, M. (1987). *Modern greenhouses* (in Greek), second edition, Thessaloniki: Aristotle University Publication.
14. Hu, H., Xu, L., Zhu, B., & Wei, R. (2011). A compatible control algorithm for greenhouse environment control based on MOCC strategy. *Journal of Sensors*, 11(1), 3281- 3302.

15. Kerr, S. (1998). *Alternative allocation methods for greenhouse permits: pros and cons*. Maryland: University of Maryland at college Park.
16. Lansink, A. O., & Silva, E. (2003). CO₂ and energy efficiency of different heating technologies in the Dutch glasshouse industry. *Journal of Environmental and Resource Economics*, 24(2), 395-407.
17. Latimer, J., Scoggins, H., Barden, V. & Lambur, M. (2002). Need assessment survey of the Virginia greenhouse industry. Virginia agricultural experiment station. *Information Series*, 12,1-13.
18. Takeda, F. (2000). Out-of-season greenhouse strawberry production in soilless substrate. *Advances in Strawberry Research*, 18, 4-15.

